ВІДГУК
офіційного опонента
доктора культурології, професора Сабадаш Юлії Сергіївни
на дисертаційну роботу Совгири Тетяни Ігорівни
«Феномен техніки та технології в художньому культуротворчому процесі», подану на здобуття наукового ступеня доктора культурології за спеціальністю 26.00.01 – Теорія та історія культури (культурологія)

Актуальність теми дослідження

Актуальність теми представленої роботи є беззаперечною, адже питання технологічної організації художньої творчості у сучасному українському суспільстві є досить обговорюваним, дискусійним та провокативним (у деякій мірі). Зростаючий інтерес до цієї проблематики детермінований динамічним технологічним поступом у сучасному соціокультурному просторі та недостатньою визначеністю поняття технології у художньому виробництві.

Особливо цінним та сьогодні нагально необхідним аспектом дисертаційного дослідження є звернення Т. І. Совгири до теоретичного обґрунтування художньої творчості як різновиду виробничої діяльності та її технологічної складової як рушійного чинника організації виробничого процесу, що досліджується в концептуальному полі технологічного детермінізму, теорії «органопроєкції» (Е. Капп), «філософії техніки» (А. Еспінас, П. Енгельмейєр). Зазначено, що засадничим є розгляд художньої творчості як виробничого процесу, з огляду на це технологія виготовлення стає важливим та формотворчим чинником культуротворчості. Це судження не є новим – воно лягає в основу концепції технологічного детермінізму, що справедливо зазначено автором. Натомість авторська позиція стосовно технологічного наслідування як основного чинника трансформації

художнього культуротворчого процесу пропонує опанувати нові щаблі складної та суперечливої культурологічної проблеми.

Усі зазначені проблемні аспекти обумовили актуальність теми дисертаційного дослідження та обґрунтували новизну викладених у ньому положень, демонструючи принципово новий підхід до проєктування проблеми організації художнього культуротворчого процесу.

Цінність дисертаційної роботи підтверджується також тим, що її положення використовувалися у процесі виконання науково-дослідних робіт Київського національного університету культури і мистецтв, а саме – в межах науково-дослідної теми: «Сучасні підходи та напрями використання цифрових технологій у сфері культури» (реєстраційний номер 0122U001365). На основі авторських розробок контенту доповненої реальності та віртуальних скульптур, результатів алгоритмічної творчості дисертантка обґрунтовує основні технологічні чинники організації художнього культуротворчого процесу, увиразнює гіпотезу стосовно стилістичної репрезентації та імітації традиційних виконавських технік. Перелік тем науково-дослідних робіт та охоплений значний період досліджень підтверджують, що робота над дисертацією мала багаторічний цілеспрямований характер.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Положення, висновки та рекомендації, представлені у дисертаційному дослідженні Т.І.Совгири, є методологічно обґрунтованими і достовірними, оскільки вони базуються на теоретичних та практичних положеннях сучасної науки у сферах гуманітарних, суспільних, технічних, природничих наук, які є загальновизнаними у науковій діяльності національного та світового рівнів.

Зміст дисертації та структура викладення основних положень свідчать про завершеність наукового дослідження, у якому розв'язано заявлене авторкою актуальне науково-практичне завдання.

До позитивних сегментів дисертації слід віднести переконливо й умотивовано сформульовані усі складові вступної частини роботи: актуальність наукового пошуку, обумовлену дигіталізацією художньої культури, поетики творчості та способу виготовлення продуктів естетичного призначення, а також завдання, наукову новизну і практичну значущість, об'єкт і предмет дослідження, його структуру. Ця чіткість засвідчує професійну орієнтацію авторки у проблемі, уміння працювати з масивом літератури та джерельної бази, яка професійно відібрана і достатньо критично осмислена, надаючи тексту відповідної переконливості.

Відповідно меті і поставленим завданням робота має чітку логічну побудову, що уможливило на основі системного, комплексного, культурно-історичного підходів та методів уперше в українському культурознавстві комплексно дослідити роль техніки та технології в художній творчості.

Достовірність одержаних результатів

Дисертаційне дослідження Т. І. Совгири побудоване на ретельному вивченні значної кількості фактологічних матеріалів (список використаних джерел містить 743 позиції, дис. с. 475–552), що є свідченням достовірності викладених положень дисертації та демонструє розширення меж наукових досліджень гуманітарних наук, залучаючи досвід науковців суспільних, технічних, природничих та медичних галузей.

Дисертація представляє логічно впорядковану структуру, в якій обрано найбільш оптимальний спосіб викладу матеріалу, виправданий з точки зору логіки побудови авторської концепції, що підтверджується обґрунтованими етапами проведення дослідження. Дисертація складається п'яти розділів з

об'єктивними назвами складових частин. Загальний обсяг дисертації 634 с., з них основного тексту 446 с. Додатки включають 72 с., у яких окремо винесено акти впровадження результатів дослідження.

Достовірність висновків та результатів розділу 1 (дис. с. 39-137) підтверджується аналізом численних джерел науково-дослідного та творчо-експериментального характеру, які вносять суттєві корективи у теорію та практику художньої творчості, підтверджується змістовним опрацюванням значного масиву теоретико-методологічного матеріалу, що дозволяє оцінити стан наукової проблеми концептуалізації феномену техніки та технології в художньому культуротворчому процесі. Джерелами роботи виступають опрацьовані джерела сусідніх наук: археології, етнографії, історії, фольклористики, соціології, історії образотворчого мистецтва тощо. Дослідниця здійснює ґрунтовний аналіз досліджуваних артефактів, розкриваючи весь діапазон аспектів значення використання техніки у процесі створення мистецького продукту. Здобувачка характеризує складні комунікативні процеси крізь призму специфічних прийомів дослідження, методів пізнання. Авторка аргументовано доводить нерівномірність та фрагментарність наукових досліджень, що обґрунтовується «кардинальними змінами осмислення художньої творчості в історіографічному зрізі: від визначення її як певного виробничого процесу, ремесла, що характеризується процесом пізнання світу з застосуванням певних технік та вмінь, – до ототожнення з естетикою (філософією мистецтва), що оцінюється як "творіння прекрасного та піднесеного", … вид суто духовної діяльності» (с. 133).

Задля розкриття суті авторської концепції дисертації принципово важливим виявляється компаративне дослідження технології організації творчого процесу у розділі 2. Задля аргументації концепції дисертаційного

дослідження Совгира Т. І. наводить приклади архітектурних споруд та скульптур, які виразно засвідчують ознаки наслідування узвичаєного способу творення (зведення), зумовлене культуротворчими процесами естетизації, етизації та сакралізації. Аналіз обраних прикладів архітектурних та скульптурних форм має вибірковий характер, однак дисертантка на основі отриманих результатів дослідження доходить до виважених висновків. Зокрема, дослідниця вказує, що художня творчість часто запозичує спосіб своєї організації у побутового виробництва, наслідує або імітує поетику інших видів мистецтв. Виявлені ознаки взаємозалежності цих процесів надають можливість осмислити алгоритм організації культуротворчого процесу. Цікавою, зокрема, є спроба виявлення ознак імітації виробничих технік в тілесних формоутвореннях, що, на думку дисертантки, здійснено не задля практичної необхідності, а для отримання естетичного задоволення.

Наступним важливим і абсолютно актуальним аспектом представленого дисертаційного дослідження є з'ясування нових методів організації художньої діяльності, зумовлених відповідною цифровізацією та транзитивністю застосованих технологій – традиційних та інноваційних (Розділ 3). Авторка зауважує, що останні (інноваційні) впроваджені у художню практику шляхом наслідування узвичаєних технік та технологій у художній творчості. Заявлена теза видається важливою, оскільки пояснює алгоритм трансформації процесу культуротворення.

Увиразнивши в теоретичному ужитку поняття «наслідування», авторка дисертації проводить порівняльний аналіз відповідних процесів: імітації, репрезентації, наслідування та симуляції – та на основі отриманих результатів пропонує термін «стильової репрезентації художньої творчості», що здійснюється, на її думку, «шляхом проведення аналізу даних та створення змістового інваріанту за отриманим технологічним алгоритмом»

(Розділ 4). Результати авторського застосування технології «штучного інтелекту» наочно увиразнюють гіпотезу стосовно стилістичної репрезентації та імітації традиційних виконавських технік.

У Розділі 5 окреслюється проблема унікальності художніх творів, виготовлених шляхом залучення цифрових технологій, та авторства мистецької діяльності в ході автоматизації творчого процесу.

Достовірність отриманих результатів підтверджують представлені авторські розробки контенту доповненої реальності та віртуальних скульптур, результати проведеної алгоритмічної творчості, засвідчені фотозвітами та відеофіксацією (дис., додаток Д–Е).

Загалом, висновки та отримані наукові результати не викликають сумнівів, є достовірними, свідчать про здатність здобувачки систематизувати та узагальнювати значні обсяги наукового матеріалу, а також критично оцінювати і творчо осмислювати актуальні проблеми культурно-мистецьких практик та пропонувати доцільні шляхи їх розв'язання в умовах технологічних постійних змін. Представлене дисертаційне дослідження справляє позитивне враження завдяки цілісності, обґрунтованій структурі та логічності викладу наукових положень, що підтверджено фаховими публікаціями та численними працями апробаційного характеру.

Наукова новизна одержаних результатів

Дисертаційне дослідження має беззаперечну наукову новизну одержаних результатів, що полягає у науковому обґрунтуванні та аргументації авторської концепції технологічного мімезису як рушійного чинника становлення культурного розвитку та організації культуротворчого процесу.

Задля розкриття суті авторської концепції принципово важливим виявився, на думку дисертантки, порівняльний аналіз міметичних форм:

наслідування, копіювання, імітації та симуляції. У результаті проведеного компаративного аналізу форм культуротворчого процесу дисертанткою вказано, що технологічний мімезис стає основою художньої творчості, адже кожна нова техніка народжується у результаті переосмислення попереднього досвіду. Для підтвердження цієї позиції у Розділі 2 дослідниця справедливо звертає увагу на прояви звуконаслідування в музичному мистецтві, особливості персоніфікації в зображальній творчості, ілюстрації виробничого процесу у танцювальних практиках тощо.

Основні результати роботи, які містять наукову новизну, відображають концептуально новий підхід до проєктування візуальних комунікацій на наступних рівнях:

на теоретичному рівні:

– уточнено термінологічний апарат дослідження, що дозволив розширити трактування змісту наукових дефініцій: «художня творчість», «техніка», «технологія», «наслідування», «імітація», «симуляція», «стиль», «стилізація», «штучний інтелект», «машинне навчання», «стильова репрезентація», «алгоритмічна творчість»;

– виявлено особливості культуротворчих процесів естетизації, етизації та сакралізації у пластичних видах мистецтва у результаті узвичаєння виробничих технологій;

– розглянуто результати трансформації процесу культуротворення у зв'язку з цифровізацією та механізацією технологічної складової;

на методологічному рівні:

– узагальнено методологічні засади дослідження організації художнього культуротворчого виробництва як суцільного процесу продукування творів естетичного призначення;

– розроблено методологічні основи концепції технологічного мімезису та принципів технологічного наслідування в ході організації художнього культуротворчого процесу;

– здійснено комплексне дослідження технології як важливої складової організації культуротворчого процесу та виявлено її щонайменше чотирикратну роль: як передумови досягнення художньої досконалості творів, одного з чинників походження мистецтв; визначального фактора раціональної організації праці у виробничо-творчому процесі та складової творчого методу, що визначає жанрово-стилістичне розмаїття художньої творчості;

– виявлено нові методи організації художньої діяльності, що зумовлені відповідною цифровізацією та транзитивністю застосованих технологій – традиційних та інноваційних;

– проаналізовано принципи технологічного наслідування у розробках «стильової репрезентації», «глибинної підробки» художнього процесу;

на методичному рівні та на рівні практичної реалізації:

– виявлено можливі ризики технологічної сингулярності, втрати унікальності та авторства мистецької діяльності у зв'язку з автоматизацією творчого процесу в процесі організації художньої творчості;

– здійснено порівняльний аналіз знакової системи зображального та музичного мистецтв шляхом огляду результатів алгоритмічного аналізу творів;

– розглянуто можливі перспективи подальшої трансформації художнього виробництва шляхом оновлення техніко-технологічної складової (зокрема індустріалізації та дигіталізації культурно-мистецьких практик).

Окрім означеного, підкреслю і наступне: Совгирі Т. І. вдалося виявити деякі аспекти новизни у виявленні парейдолії – змістовної інтерпретації вихідних даних шляхом проведення алгоритмічного аналізу та інцепціонізму

як унікальної стильової ознаки, що характеризує виробничу унікальність отриманих результатів естетичного призначення. Разом з тим, проведений огляд особливостей наслідування традиційних технік та засобів виразності в практиці створення тривимірної графіки, цифрового живопису та віртуальної скульптури, надав можливість дослідниці дійти до висновку, що імітована традиційна технологія «не є фактором формоутворення – вона лише репрезентує раніше створені (винайдені) за рахунок традиційних технік пластичні форми» (Розділ 3).

Практичне значення дисертаційного дослідження

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання для подальших наукових досліджень проблем організації культуротворчого процесу, підтверджується наявністю авторських розробок контенту доповненої реальності та віртуальних скульптур, а також наданих в роботі результатів проведеної алгоритмічної творчості.

Прикладна цінність результатів роботи полягає у тому, що на основі авторських розробок вдалося розробити комплекс науково обґрунтованих положень та пропозицій, придатних для ефективної організації художнього культуротворчого процесу.

Одержані результати можуть бути застосовані в навчальному процесі для створення курсів з культурології, мистецтвознавства, естетики, а також при розробці навчальних посібників, пов'язаних з підготовкою перспективних гуманітарних професій.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях

Основні наукові положення і висновки дисертації розроблено автором особисто, викладено в одноосібних та колективних наукових працях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї і

положення, які є результатом власної роботи здобувача. Особистий внесок у працях, опублікованих у співавторстві, вказано у списку публікацій. Положення дисертації викладено у 67 наукових працях, із них 62 одноосібні та 5 колективних, у тому числі: 1 монографія та 1 розділ у колективній монографії, 15 статей у наукових фахових виданнях України, 4 – у виданнях, внесених до міжнародної наукометричної бази Scopus (з них 3 відносяться до Q1 та Q2), 4 – у виданнях, внесених до міжнародної наукометричної бази Web of Science, 3 – у наукових періодичних виданнях інших держав із напряму, з якого підготовлено дисертацію, 32 – публікації апробаційного характеру, а також 7 статей, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Наукові праці, в яких висвітлені основні результати докторської дисертації, мають високий науковий рівень, розміщені в авторитетних наукових журналах, що індексуються у міжнародних науково-метричних базах даних *Web of Science* та *Scopus*. Похвально, що публікації у журналах першого та другого квартилів (*"Journal of Urban Culture Research", "Creativity Studies")* прирівнюються до трьох публікацій.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Попри загальну позитивну оцінку роботи, слід висловити деякі зауваження та побажання.

1. У першому розділі дисертації зазначено, що засадничим є розгляд художньої творчості як виробничого процесу, з огляду на це технологія виготовлення стає важливим та формотворчим чинником культуротворчості. Це судження не є новим – воно лягає в основу концепції технологічного детермінізму, що справедливо зазначено автором. Натомість авторська позиція стосовно технологічного наслідування як основного чинника трансформації художньої творчості пропонує нові шляхи розв'язання проблеми організації культуротворчого процесу. З огляду на це варто було б

привернути увагу на приклади обрядових практик та традицій в контексті їхньої технологічної трансформації. Адже значна частина традицій зберігається, інша в нових умовах оновлюється. Стабільність культури та її цінностей, або їх мінливість та технологічний прогрес серйозно позначаються на культурній спадковості, без якої саме існування й розвиток культури неможливий.

2. Другий розділ дисертації (дис. с. 138-225) слід було сформувати більш лаконічно, уникаючи, де це доцільно, детальних описів практик зведення архітектурних споруд та скульптур, замінюючи відповідні пасажі покликаннями на використані джерела та ілюстративний матеріал. Це дозволило зробити текст дисертації більш компактним та дещо зменшити обсяг дисертації.

3. У роботі авторка порушує проблему визначення суб'єкта в автоматизованих практиках організації художньої творчості, зокрема звертаючи увагу на технологічні розробки «механізованої руки художника» Д. Генрі (с. 419), автоматизованої піаноли Е. Воті (с. 420-421), інсталяції "Will.i.am" Юрія Судзукі (с. 423), механіко-музичної рок-групи "Compressorhead" (с. 424), а також сценічний досвід застосування роботизованих механізмів (с. 425–432) тощо. Хотілось на додаток до цього побачити і вітчизняний досвід відповідної автоматизації культуротворчого процесу. Сподіваюся, дослідниця у своїх наступних розвідках приділить увагу цьому цікавому аспекту.

4. Потрібно відзначити чималий обсяг ретельно відібраного та досконало систематизованого ілюстративного матеріалу, представленого у додатку Д, що дійсно допомагає розкрити зміст тексту дисертації. Проте загальна нумерація в межах п'яти розділів виявляється розпорошеною та не дозволяє проаналізувати тенденцію технологічного ускладнення

запропонованих дисертанткою культурних практик. На наш погляд, достатньо було б зробити нумерацію з огляду на певну сферу художньої творчості, виокремивши приклади фотофіксацій архітектурних зведень, скульптурних форм, рисунків та малюнків, музичних інструментів, інсталяцій та сценічних видовищ. Виділення в цьому додатку певних підрозділів, що відповідають структурі основного тексту, додало б зручності у сприйнятті викладеного матеріалу.

5. На нашу думку, дисертація значно б виграла, якби заявлений у п'ятому розділі аналіз алгоритму організації індивідуальної творчості митця знайшов відбиття у більш сконцентрованому вигляді в загальних висновках дисертації.

Проте висловлені зауваження мають рекомендаційний характер, не зменшують наукової цінності дисертації та в цілому не знижують цінність і якість дисертаційного дослідження, яке є завершеною науковою працею з досягнутою метою та з успішно розв'язаними завданнями.

Відповідність реферату змісту дисертаційної роботи

Реферат дисертації за структурою, змістом і наповненням відповідає дисертаційній роботі та не містить положень, які в ній відсутні. Дисертаційна робота виконана в науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності. Реферат забезпечує ідентичність основних положень, висновків та наукових рекомендацій дисертанта викладених в дисертаційній роботі.

Загальний висновок

Спираючись на вищезазначене, з урахуванням наукової новизни обстоюваних у роботі наукових положень, теоретичної та практичної значущості досягнутих у ній результатів, можна стверджувати, що дисертація Совгири Т. І. «Феномен техніки та технології у художньому

художньотворчому процесі» є завершеною авторською, багатоаспектною, науково-дослідницькою роботою, в якій здобувачка запропонувала вирішення важливої науково-практичної проблеми щодо детермінації феномену техніки та технології в організації художнього культуротворчого процесу. Вважаю, що представлена до захисту дисертація Совгири Т. І. «Феномен техніки та технології у художньому художньотворчому процесі» відповідає вимогам МОН України, які висуваються до докторських дисертацій, а саме Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197) та наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлень дисертації», а сама її авторка – Совгира Тетяна Ігорівна – заслуговує на присудження їй ступеня доктора культурології за спеціальністю 26.00.01 – Теорія та історія культури (культурологія).

Офіційний опонент:
доктор культурології, професор,
Маріупольського державного університету
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри культурології Юлія Сергіївна САБАДАШ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЗАГАЛЬНИЙ ВІДДІЛ
Особистий підпис Юлії Сабадаш
доктора культурології, професор.
засвідчую
Начальник загального відділу Оксани СТРЕЛОВИЧ